

D'66
1982
7

Samenwerkingsvormen in de landbouw

**machinerijen en
bedrijfsverzorgingsdiensten**

L 6 1982

Stichting Wetenschappelijk Bureau D'66

BIBLIOTHEEK RU GRONINGEN

0044 2224

NICO DE LEEUW
SIEBE SCHAAP

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIE-
PARTIJEN

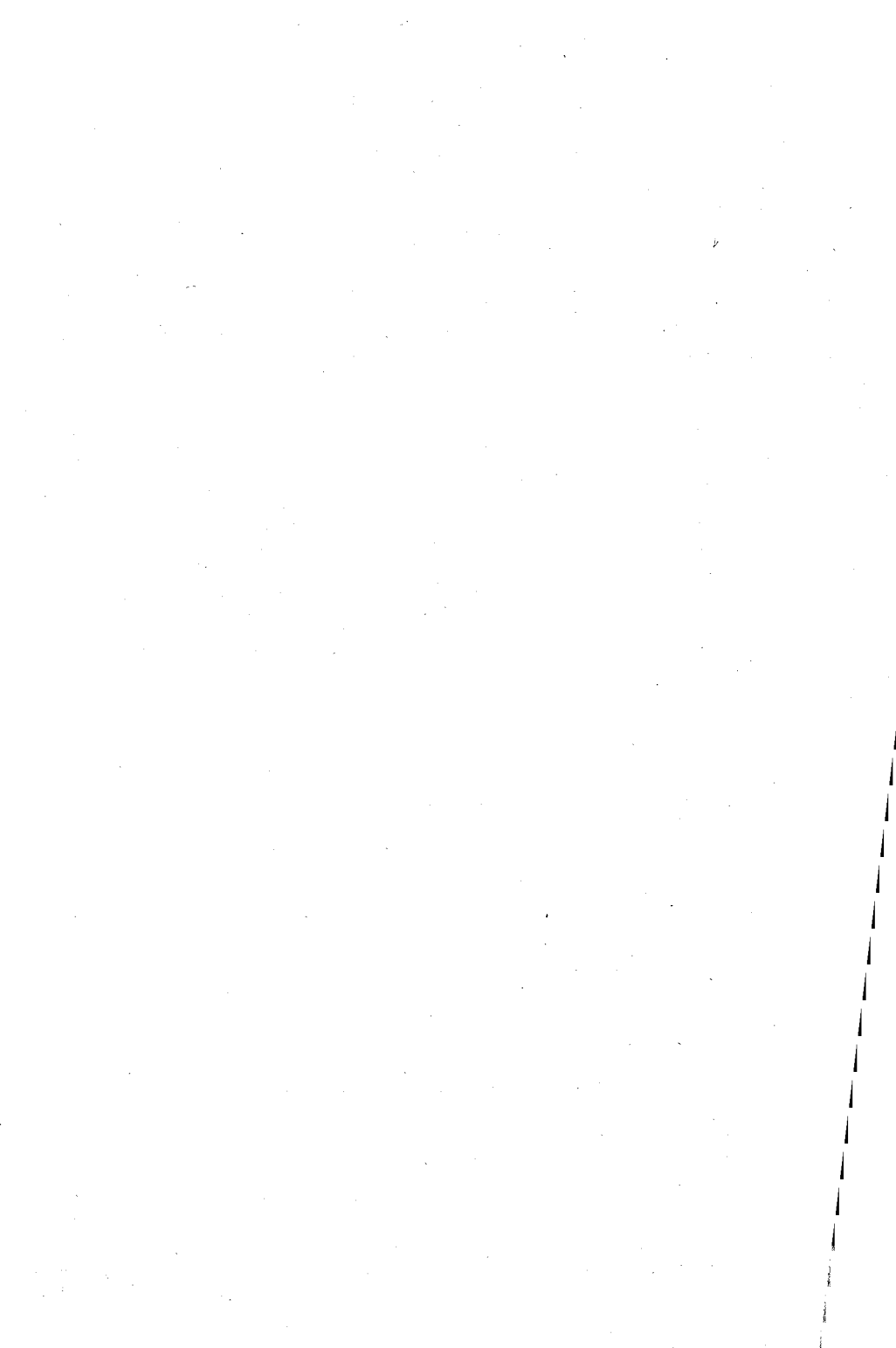
Samenwerkingsvormen in de landbouw

**machinerijen en
bedrijfsverzorgingsdiensten**

I N H O U D S O P G A V E

	pag.
Samenvatting	5
1. Inleiding: De Nederlandse structuurpolitiek in gewijzigd perspectief	9
2. Bestaande vormen van bedrijfsverkoepelende samenwerking	13
3. Bedrijfsverzorging, analyse en voorstellen . . .	17
3.1.Huidige situatie	17
3.2.Voorstellen tot een gewijzigde organisatie . . .	18
3.3.Taken en activiteiten van bedrijfsverzorgings- verenigingen	19
4. Machine-ringen	21
4.1.Algemene uitgangspunten en doelstellingen . . .	21
4.2.Voordelen en mogelijkheden	22
4.3.Organisatie	24
4.4.Financiering en verrekening	25
4.5.Verhouding tot loonbedrijven	27
4.6.Verhouding tot bedrijfsverzorgingsdiensten . . .	28
4.7.Enige financiële vergelijkingen	28
5. Verdere mogelijkheden van machine-ringen	31
6. Voorstel tot ontwikkeling van machine-ringen . .	33
Bijlagen.	

SAMENVATTING

1. Dit rapport handelt over de mogelijkheden van bedrijfs-overkoepelende samenwerking t.a.v. machines en arbeid in de landbouw. Hiertoe worden voorstellen gedaan betreffende de organisatie en de doelstellingen van machine-ringen en bedrijfsverzorgingsdiensten; dit in een gewijzigd structuurpolitiek perspectief voor de landbouw.
2. Het na-oorlogse landbouwbeleid heeft sterk in het teken gestaan van het doen stijgen van de arbeidsproductiviteit en het verbeteren van de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw. Met name het structuurbeleid was in dit kader gericht op het tot stand brengen van een optimaal bedrijfstype, op grond waarvan gestreefd werd naar een permanent saneringsproces van bedrijven die niet aan deze richtlijn konden voldoen.
3. Er is in Nederland te weinig onderzoek gedaan naar, en ingespeeld op de mogelijkheden van rationalisatie en modernisering bij een variatie in de bedrijfsvoering en een verscheidenheid aan bedrijfstypen. In het licht van deze mogelijkheden moeten de structuurpolitieke instrumenten en doelstellingen worden verlegd naar de mogelijkheden van efficiënte bedrijfsvoering die kan worden bereikt door samenwerking tussen landbouwbedrijven.
4. Georganiseerd vanuit bedrijfsverzorgingsdiensten en machine-ringen kan de bedrijfsoverkoepelende inzet van machines en arbeid een grotere efficiëntie in het gebruik van deze produktiefactoren bereiken. Hiernaast kunnen door deze organisatie allerlei knelpunten in de landbouw worden teruggedrongen; genoemd kunnen worden de problemen rond de bedrijfsopvolging, de sociale positie van de in de landbouw werkzamen, de overinvesterings-problematiek en de verborgen werkloosheid.
5. Uitgangspunt bij het organiseren van deze samenwerking is, dat deze zoveel mogelijk door de landbouwers zelf wordt opgezet. De verschillende organisaties kunnen zo worden aangepast aan de specifieke omstandigheden en verlangens binnen de verschillende regio's, terwijl de betrokkenheid van de landbouwers bij het beleid zo groot

mogelijk kan worden.

6. In de huidige opzet zijn de bedrijfsversorgingsdiensten in de eerste plaats bedoeld voor het leveren van vervangende arbeid in de landbouw door bedrijfsverzorgers. De thans bestaande organisatorische opzet van deze diensten is zeer centralistisch: het beleid wordt in hoge mate van boven af geregeld door centrale bonden. In een veranderde organisatie-structuur moet het accent verlegd worden naar regionale verenigingen. Deze moeten alle organisatorische en administratieve activiteiten rond de bedrijfsoverkoepelende inzet van arbeid verrichten. Daarnaast dient ook de taakstelling te worden verruimd; naast het verzorgen van vervangende arbeid door vaste krachten moeten ook mogelijkheden worden ontwikkeld voor het mobiliseren van de op de bedrijven aanwezige arbeidskrachten. Dit geeft kansen aan een grotere organisatorische speelruimte t.a.v. arbeid op de landbouwbedrijven.
7. Een tweede samenwerkingsvorm die aandacht krijgt is de machine-ring. Het gaat hier om regionale verenigingen die de uitwisseling van machines en arbeidskrachten tussen hun leden organiseren. Een machine-ring bezit niet zelf machines maar bemiddelt slechts in de dienstverlening tussen haar leden, dit tegen tarieven. Hoewel de machines eigendom zijn van de landbouwers-leden, kunnen de leden van de vereniging een totaal-investeringsplan opstellen, waarbij voorlichtende en coördinerende activiteiten worden ontwikkeld t.a.v. de aanschaf. Op deze wijze kunnen machines in particulier eigendom intensief worden ingezet tegen relatief lage tarieven. Binnen de organisaties kunnen bedrijven zich specialiseren, waardoor een doelmatige wederzijdse dienstverlening kan worden ontwikkeld. De landbouw kan zich op deze wijze moderniseren bij een gevarieerde bedrijfsvoering en een diversiteit aan bedrijfstypen, terwijl mogelijkheden zijn ontwikkeld voor kostenbesparing en inkomensverwerving.
8. Zowel binnen de machine-ring als de bedrijfsverzorgingsdienst moeten bedrijfsleiders tot taak hebben de bemiddeling tussen vraag en aanbod tot stand te brengen.
9. Loonbedrijven, die thans kampen met gemiddeld 50% onproductieve arbeidsuren, kunnen worden geïntegreerd in de

organisatie en in het investeringsplan van de machine-ring. Ook bedrijfsverzorgingsdiensten en machine-ringen kunnen worden geïntegreerd om zo in één organisatie te profiteren van elkaars mogelijkheden.

10. De mogelijkheden van beide organisaties zijn niet beperkt tot het terrein van arbeid en machines; meerdere soorten vraag en aanbod kunnen met elkaar in contact worden gebracht. Genoemd kunnen worden: mestoverschotten, opslagruimte en dienstverlening door landbouwers aan derden. Vast moet worden gehouden aan het principe van beide organisaties, slechts een contactpersoon te zijn en geen investeringen te plegen, noch op winst te zijn gericht.
11. Terwijl bedrijfsverzorgingsdiensten op grote schaal in Nederland voorkomen, zijn machine-ringen nauwelijks van de grond gekomen. Om aan de organisatorische en financiële knelpunten betreffende de oprichting van deze organisaties tegemoet te komen is een start-subsidie door de Stichting Ontwikkeling en Sanering in de Landbouw gewenst. Deze subsidiëring dient een tijdelijk karakter te hebben; een functionerende organisatie moet zelf-financierend zijn, en wel uit contributies en provisie. Ook de landbouw-voorlichting zou behulpzaam moeten zijn bij de ontwikkeling van deze organisaties.

1. INLEIDING:

DE NEDERLANDSE STRUCTUURPOLI-
TIEK IN GEWIJZIGD PERSPECTIEF

Dit rapport handelt
over de mogelijkheden
van bedrijfsoverkoepe-
lende samenwerking

t.a.v. machines en arbeid in de landbouw. In dit verband zullen voorstellen worden gedaan betreffende machine-ringen en bedrijfsverzorgingsdiensten in het kader van gewijzigde structuurpolitieke ideeën voor de landbouw.

Het na-oorlogse landbouw-beleid in Nederland is voortdurend gericht geweest op het tot stand brengen van zo gunstig mogelijke omstandigheden waaronder de landbouw haar produktiefunctie dient uit te oefenen. Het is vooral het structuurbeleid dat zijn instrumenten heeft gericht op deze wenselijk geachte omstandigheden: de optimale allocatie van de produktiefactoren grond, arbeid en kapitaal. Op deze wijze zou de hoogst mogelijke produktiviteit per arbeidskracht kunnen worden bereikt, evenals (wat echter niet altijd een doelstelling is geweest) een zo hoog mogelijke produktie. Dit optimum zou dan zoveel mogelijk gerealiseerd moeten worden op één afzonderlijke bedrijfseenheid. De industrie stond hierin model voor de landbouw. Naast het structuurbeleid is ook het prijsbeleid lange tijd expliciet mede gericht geweest op dit gewenste bedrijfstype; zo is bij kostprijsberekeningen, die de basis vormden voor de garantieprijzen, regelmatig het economisch verantwoorde bedrijf (groter en efficiënter dan het gemiddelde) tot maatstaf genomen. Zo liep het prijsbeleid in de pas met de structuurpolitieke doelstellingen. Dit beleid is dan ook mede de oorzaak geweest van een onophoudelijk proces van bedrijfsbeëindiging en -vergroting. Voldoende werkgelegenheid op de landbouwbedrijven bleek veelal slechts mogelijk bij een groter wordende bedrijfsoppervlakte en een voortdurend toenemende intensivering. De toenemende mechanisering is overigens niet alleen noodzakelijk geweest als vervanging van de te dure factor arbeid, maar is vaak ook onontkoombaar om teelttechnische redenen. Er is dus sprake geweest van een voortdurend groter wordende inzet van de factoren grond en kapitaal per arbeidskracht, waarbij voor de sub-marginale bedrijven geen plaats zou zijn. Om deze ontwikkeling te stimuleren heeft de landbouwpolitiek

op het bont geschakeerde agrarische bedrijfsleven in Nederland een optimaal en daarmee tevens normatief type bedrijfsvoering geprojecteerd. In de praktijk is echter gebleken, dat dit normatieve bedrijfstype een theoretische grootheid is: naarmate de technische ontwikkelingen voortschrijden verschuift ook de norm, in de richting van steeds grotere eenheden. De structuurpolitiek heeft hierop ingespeeld, zodat er sprake is geweest van een voortdurend "sanerings" beleid. Het is onduidelijk, wanneer de optimale bedrijfsstructuur, dus de meest efficiënte c.q. rendabele productie-eenheden zijn bereikt, maar vast staat dat bij voortzetting van dit beleid en zijn uitgangspunten er in de toekomst nog slechts een fractie van het huidige aantal bedrijven zal zijn overgebleven. Verder zal in dit geval een zeer homogeen type bedrijven tot stand zijn gebracht.

Een tweede moeilijkheid is dat het benadrukken van de ontwikkelingen per individueel bedrijf, gegeven de steeds toenemende rationalisering van de bedrijfsvoering, heeft geleid tot een enorme toename van de investeringen. Dit veroorzaakte, mede als gevolg van de relatief lage opbrengstprijzen, grote investeringsproblemen en heeft geleid tot een, technisch gezien, vaak grote overcapaciteit aan machines per bedrijf. Een dergelijke overcapaciteit is zeer verleidelijk en wordt ook op het financiële vlak zeer gemakkelijk voor lief genomen; de individuele landbouwer verwerft daarmee een grote mate van onafhankelijkheid en zelfs soms statusgevoel, en weet zich ook om teelttechnische redenen, zoals bij oogstwerkzaamheden, verzekerd van een snelle en dus veilige afwerking. Wat mechanisatie betreft zijn vele bedrijven in Nederland overgeïnvesteed: de machines bezitten een veel grotere capaciteit dan ze feitelijk presteren. De totale investeringssom is daardoor groter dan nodig.

Tot nog toe heeft het landbouwbeleid, als antwoord op de technische ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden en de mogelijkheden van een gemoderniseerde bedrijfsvoering, zich vooral geconcentreerd op schaalvergroting, d.w.z. bedrijfsontwikkeling, aanpassing per individueel bedrijf. Te weinig is er echter onderzoek gedaan naar andere mogelijkheden tot het efficiënter inzetten van machines en arbeid, en op te beperkte schaal zijn hiertoe beleidsinstrumenten ontwikkeld. Moderne, rationele bedrijfsvoering, zonder de grote over-

investerings, zou ook bereikt kunnen worden door een andere wijze van organisatie van de inzet van machines, en/of even tueel bij gewijzigde structuurpolitieke doelstellingen. In Nederland hebben alleen loonbedrijven een antwoord gegeven op dit dilemma. Door machines op meer bedrijven in te zetten worden ze efficiënter gebruikt. Andere vormen van "bedrijfsoverkoepelende" inzet van machines zijn in ons land nauwelijks van de grond gekomen. T.a.v. de factor arbeid zijn hier op vrij grote schaal bedrijfsverzorgingsdiensten tot ontwikkeling gekomen; deze zorgen voor bedrijfsoverkoepelende inzet van arbeidskrachten, bijvoorbeeld bij ziekte.

In dit rapport wordt dieper ingegaan op de mogelijkheden van bedrijfsoverkoepelende samenwerking t.a.v. machines en arbeid. Hiertoe worden dan voorstellen gedaan voor de organisatie en de doelstellingen van zowel machine-ringen als bedrijfsverzorgingsdiensten, dit in een gewijzigd structuurpolitiek perspectief voor de landbouw.

Machine-ringen zijn op beperkte schaal tot ontwikkeling gekomen in Nederland; voorbeelden zijn o.m. te vinden in de Noord-Oostpolder en de Groningse Woldstreek. Landen waar deze samenwerkingsvorm een grote vlucht heeft genomen zijn Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Luxemburg en Japan. Aan de ontwikkeling ervan is de naam van de Duitse landbouw-journalist Dr. Erich Geiersberger verbonden; deze zag in de machine-ring een alternatief voor de bovengenoemde structuurpolitieke plannen en ontwikkelingen. Ook zou door deze vorm van samenwerking een bijdrage kunnen worden geleverd aan de sociale positie van de agrarische ondernemers en hun gezinsleden. Verder zouden meer kansen worden geboden aan een kleinschalig en gevarieerd agrarisch bedrijfsleven: kleinschaligheid en gevarieerdheid van bedrijfstypen zou kunnen samengaan met allerlei moderniseringsprocessen.

Machine-ringen bevorderen de "mobilisering" van de productiefactoren arbeid en kapitaal (machines), waardoor er mogelijkheden gecreëerd worden voor een dalend kostencijfer van en hogere inkomsten uit machines en arbeid. Verder wordt een grotere nadruk gelegd op management in de landbouw en kan een toenemende efficiëntie t.a.v. de totale som aan in de landbouw ingezette arbeid en kapitaal worden tot stand gebracht. Zo kan met behulp van de machine-ring de overca-

paciteit aan machines in de landbouw worden teruggedrongen; belangrijk is daarbij dat de machine-ring geleidelijk aan wordt gevormd, en niet ineens op volle sterkte tot stand wordt gebracht. Door dit "instrumentarium" zou een gewijzigd de structuurpolitieke idee met andere doelstellingen kunnen worden gediend. Er wordt meer aandacht geschonken aan differentiatie en samenwerking, terwijl het management, via de georganiseerde samenwerking, ook wordt toegespitst op de landbouw als geheel.

Nog enige opmerkingen zijn van belang. Door tegenstanders van de gedachte achter de machine-ring wordt vaak gesteld, dat deze vorm van organisatie de zelfstandigheid van het ondernemerschap zou aantasten en een bijdrage zou leveren aan de "socialisering" van de landbouw. Het tegendeel is waar. Uitgangspunt is de volledige zelfstandigheid van de ondernemers, ook wat betreft de mechanisatie. Niemand wordt tot iets verplicht. Gestreefd wordt slechts naar een groter doelmatigheid via samenwerking in verenigingsvorm, iets wat de op zo grote schaal coöperatief georganiseerde landbouw niet vreemd kan zijn. Verder bestaat deze organisatievorm niet uit een dwingend model dat universeel zou moeten worden toegepast. De bedoeling is, dat de samenwerking zoveel mogelijk van onder af, dus door initiatieven van de landbouwers zelf tot ontwikkeling wordt gebracht. Op deze wijze kunnen de machine-ringen zoveel mogelijk worden aangepast aan de specifieke situaties, zowel in nationaal als in regionaal opzicht. Dit rapport is dan ook geschreven t.a.v. de mogelijkheden van bedrijfsverkoepelende samenwerking in Nederland; in dit verband is dan ook niet alleen aandacht geschonken aan de machine-ringen, maar wordt ook ingegaan op de mogelijkheden van de bedrijfsverzorgingsdiensten. Door het benadrukken van de organisatie van onderaf zou de coöperatief gedachte in Nederland een nieuwe impuls kunnen krijgen: vi vereniging en samenwerking zouden de landbouwers actiever betrokken kunnen worden bij het te voeren landbouwbeleid.

Alvorens over te gaan tot bespreking van en voorstellen voor bedrijfsverzorging en machine-ringen, zullen eerst in het kort bestaande vormen van bedrijfsverkoepelende samenwerking worden besproken.

2. BESTAANDE VORMEN VAN BEDRIJFS- OVERKOEPELENDE SAMENWERKING

Er bestaan in Nederland enkele traditionele evenals enige nieuwe

vormen van samenwerking t.a.v. arbeid en machines; de organisatie van deze samenwerking kan strikt door de landbouwers zelf tot stand worden gebracht of onafhankelijk van de landbouwbedrijven worden geregeld. Aan deze samenwerkingsvormen zijn verschillende voordelen zowel als bezwaren verbonden.

1. Burenhulp

Dicht bijeenwonende landbouwers kunnen elkaar behulpzaam zijn, zowel met machines als met arbeid; dit vanwege bepaalde omstandigheden (zoals ziekte) of t.a.v. bepaalde werkzaamheden. De activiteiten dragen sterk het karakter van medemenselijkheid of van wederkerigheid (in dit geval verrekenen men door tegenprestaties, of soms geld). Op beperkte schaal moet deze vorm positief gewaardeerd worden; de toenemende graad van mechanisatie zorgt echter voor problemen, terwijl ook het karakter van onzakelijkheid, afhankelijkheid en verplichting, bezwaren oproept. Deze samenwerkingsvorm heeft dan ook sociaal gezien goede kanten, maar biedt slechts op beperkte schaal mogelijkheden.

2. Gesloten samenwerkingsvormen

Het gaat hier om werktuigcombinaties en -coöperaties. In beide gevallen worden er op kleine of grotere schaal gemeenschappelijk machines aangeschaft. Van de combinaties bestaan er vele en ook goede voorbeelden; toch zijn ook zeer veel van slechts korte duur, dit of door een te weinig zakelijke opzet of vanwege frustraties (de landbouw kenmerkt zich door zelfstandig ondernemerschap en door individualisme). Werktuigcoöperaties zijn in de vijftiger jaren frequent met, en vaak ook om overheidssubsidies opgericht. Vele zijn er intussen weer verdwenen (het aantal is van 1957 tot 1979 teruggelopen van 335 tot 96) en nieuwe worden er niet meer opgericht. Op een enkele uitzondering na is deze vorm van samenwerking, om welke redenen dan ook, in Nederland geen succes geworden.

3. Loonbedrijven

Bij deze bedrijfsoverkoepelende inzet van machines en arbeid is de bedrijfsvoering in handen van derden, hetzij een particuliere onderneming, hetzij een agrarisch bedrijf waarop loonwerk als nevenactiviteit wordt verricht. Particulier verricht loonwerk heeft in Nederland een grote vlucht genomen; hoewel het aantal bedrijven dalende is, neemt de gemiddelde omvang toe (het aantal bedrijven daalde van 3874 in 1965 tot 2766 in 1979). Doordat de machines bijna altijd bemand worden ingezet, moeten deze bedrijven een vast aantal arbeidskrachten in dienst hebben. De optimale inzet van deze arbeid vormt een probleem, daar een meestal beperkt aantal werkzaamheden onder grote piek-drukke moet worden verricht: hierdoor kampt men afwisselende met onder- en overbezetting aan arbeid. Het gemiddelde Nederlandse loonbedrijf werkt met 45 - 50% onproductieve arbeidsuren.

Grotere loonbedrijven kunnen te maken krijgen met organisatieproblemen (men moet een gegeven klandizie met -uit rentabiliteitsoverwegingen- een zo beperkt mogelijk aantal machines van dienst zijn) en daaruit voortvloeiende organisatiekosten. Een en ander leidt tot relatief hoge tarieven.

In hoofdstuk IV zal ingegaan worden op de mogelijkheden van integratie van loonbedrijven in de, nog te bespreken machine-ringen.

4. Machine-ringen

In deze samenwerkingsvorm wordt door landbouwers zelf, tegen vaststaande tarieven, werk verricht bij collega's, zowel in de vorm van machines als van arbeid. Er bestaan momenteel in Nederland negen machine-ringen, waarvan acht in landbouwgebieden en een in de tuinbouw. Vijf van deze zijn gefuseerd met een bedrijfverzorgingsdienst. Het leden-tal stijgt langzaam, de totale omzet bedraagt ongeveer drie eneenhalf miljoen gulden (d.w.z. exclusief het bedrijfsverzorgingsaandeel).

In hoofdstuk IV wordt verder ingegaan op de taken, de organisatie en de mogelijkheden van machine-ringen.

5. Bedrijfsverzorgingsdiensten

Bedrijfsverzorging is een vorm van bedrijfsoverkoepelende inzet van arbeid. Deze arbeid kan verricht worden door bedrijfsverzorgers in volledige vaste dienst, maar ook door losse hulp (bijv. tijdelijk inzetbare boerenzoons). Bedrijfsverzorgers kunnen tegen een speciaal tarief beschikbaar worden gesteld op grond van het Besluit Bedrijfsverzorging, in geval van ziekte of ongeval van als ondernemer werkzame land- en tuinbouwers. In december 1980 zijn de regelingen uitgebreid, zodat ook hulp kan worden geboden bij ontstentenis van bepaalde gezins-arbeidskrachten en bij het vervangen van ondernemers in geval van vakantie of van deelname aan cursussen. Daarnaast wordt ook hulp geboden tegen ongesubsidieerd tarief.

De bemiddeling van bedrijfsverzorgers wordt verricht door zgn. werkverdelers. Over ledental, werknemers en werkuren informeren de volgende tabellen.

tabel: 1.

1979	aantal bedrijfsverzorgers			werkverdelers	
	leden	vast	los	full-time	part-time
Nrd. en Wst					
Nederland	14000	550	310	28	12
Oost-Nederl.	19000	270	320	10	20
Nrd.Brabant	5500	90	-	-	63
Limburg	2000	35	-	-	5
Zeeland	1000	15	-	-	5
totaal	41500	960	630	38	105

1978	totaal werkuren	arbeidsong.		ander werk		speciaal werk	
		%	%	%	%		
Nrd.en Wst							
Nederland	1090000	30	40	30			
Oost-Nederl.	588000	50	40	10			
Nrd.Brabant	193000	85	15	-			
Limburg	70000	80	20	-			
Zeeland	30000	80	20	-			
totaal	1971000						

In het volgende hoofdstuk zal nader worden ingegaan op de organisatie van de bedrijfsverzorgingsdiensten evenals op de taken; dit zal uitmonden in voorstellen tot wijziging van de organisatie, samenhangend met een ruimere taakstelling.

3. BEDRIJFSVERZORGING, ANALYSE EN VOORSTELLEN

3.1. Huidige situatie

Qua organisatie kent de bedrijfsverzorging in Nederland de volgende structuur: het land is opgedeeld in vijf centrale bonden, die weer onderverdeeld zijn in kringen (met een eigen bestuur), die op hun beurt weer samengesteld zijn uit afzonderlijke verenigingen. De bonden zijn weer verenigd in een Landelijk Contactorgaan. De kringen tellen globaal gezien tussen de 800 en 3000 leden per kring. De werkverdelers en bedrijfsverzorgers staan in dienst van de bonden en voeren in het gebied van een kring hun werkzaamheden uit (hoewel ook uitwisseling van bedrijfsverzorgers tussen de kringen mogelijk is). De aanstelling van werkverdelers en bedrijfsverzorgers wordt geregeld door de centrale bonden, die daartoe overleg voeren met de bij de kring aangesloten verenigingen. Ook de administratieve activiteiten en de verrekening van de geleverde diensten geschiedt door de bonden, die tevens de overheids-subsidies uit het O- en S-fonds (in geval van ziekte) en van Sociale Zaken (bij vakantie-hulp) ontvangen. In eerste instantie oefenden de bonden vooral een voorlichtende en een administratieve functie uit; de laatste jaren hebben ze meer en meer de nadruk gelegd op het voeren van een eigen beleid, waarbij de positie en de invloed van de afzonderlijke verenigingen steeds meer in het gedrang is gekomen. Gesteld moet worden dat het beleid (bijv. t.a.v. benoemingen, tarieven, contributies, verrekening) steeds meer een gecentraliseerde zaak is geworden, hetgeen samenhangt met de organisatorische structuur van de bedrijfsverzorging in Nederland. Daar komt nog bij dat hier en daar de neiging valt te constateren, steeds meer vaste arbeidskrachten in dienst te nemen, wat op zijn beurt weer leidt tot de dwang, steeds actiever te zoeken naar werk om het personeel full-time aan het werk te houden. Door het centralisme is er te weinig sprake van een organisatie van onderaf en worden de individuele leden te weinig in een directe zin betrokken bij het beleid.

3.2. Voorstellen tot een gewijzigde organisatie

In een nieuwe organisatorische structuur zouden de huidige, meestal kleine en met zeer weinig taken en bevoegdheden opererende verenigingen moeten verdwijnen. De uit de verenigingen samengestelde kringen zouden dan de kleinste organisatorische eenheden worden; deze dienen een verenigingsvorm te krijgen met een direct gekozen bestuur. In deze vorm dienen de kringen te worden omgedoopt in "regionale verenigingen". Deze verenigingen zouden dan praktisch alle organisatorische en administratieve activiteiten rond de bedrijfsverzorging, oftewel de bedrijfsoverkoepelende inzet van arbeid, moeten verrichten. Dit betekent tevens dat het benoemingsbeleid t.a.v. de werkverdelers en de bedrijfsverzorgers aan de nieuwe verenigingen wordt overgedragen: de verenigingen worden verantwoordelijk voor hun eigen personeel, dat dan ook bij hen in dienst komt. Gezien de toenemende activiteiten wordt de werkverdelers een persoon met de taak van bedrijfsleider. De overheidssubsidies (O- en S-fonds en Sociale Zaken) zouden rechtstreeks aan de verenigingen moeten worden uitgekeerd, bijv. naar rato van het aantal subsidiabele uren. Dat leidt er dan weer toe dat de vereniging zelf alle verrekeningen met (en eventueel tussen) de leden moet verzorgen. Op deze wijze is de inbreng van en de controle op het beleid door de leden beter te waarborgen dan in de huidige organisatorische structuur, waarbij de leden veel te indirect bij het geheel worden betrokken. In de nieuwe structuur kan het beleid soepeler aangepast worden aan de specifieke omstandigheden van de verschillende regio's. Zowel het management, de organisatie als het financiële beleid kunnen in deze verenigingsstructuur verbeterd worden. De vereniging kan een eigen beleid ontwikkelen omtrent tarieven en contributies, iets wat nu op uniforme wijze door de bonden wordt voorgeschreven. Zo zou een vereniging, die grote waarde toekent aan de idee van solidariteit tussen de leden, de nadruk kunnen leggen op financiering uit contributies, terwijl "zakelijk" ingestelde gebieden meer verrekening via tarieven zouden kunnen toepassen.

In de hier geschetste opzet wordt de bonden een veel geringere taak toegedacht; veel van hun huidige activiteiten zijn aan de verenigingen gedelegeerd. In de nieuwe organisatorische

structuur vormen de bonden nog slechts een overkoepelende organisatie van de aangesloten verenigingen. Naar binnen toe dienen de bonden voorlichtende en educatieve activiteiten (bijv. de opleiding van bedrijfsleiders) te verrichten, naar buiten toe vertegenwoordigen ze de verenigingen in zaken van algemeen belang, zoals bijv. onderhandelingen over de CAO's van de in dienst zijnde arbeidskrachten. Het Landelijk Contactorgaan kan als landelijke overkoepelende organisatie gehandhaafd blijven.

Zoals het bij alle agrarische coöperatieve verenigingen en hun overkoepelende organisaties het geval behoort te zijn, moeten ook deze verenigingen en de centrale bond(en) los staan van de landbouw-standsorganisaties, zowel in organisatorisch opzicht als wat betreft het te voeren beleid.

3.3. Taken en activiteiten van bedrijfsverzorgingsverenigingen

Bedrijfsverzorgingsdiensten in de landbouw t.a.v. de inzet van arbeidskrachten van twee principes uit te gaan. In de eerste plaats kennen ze het element zorg, d.w.z. sociale dienstverlening aan bedrijven die dit door het uitvallen van arbeid nodig hebben. Hierin voorziet het Besluit Bedrijfsverzorging; deze activiteiten zijn gesubsidieerd. Ten tweede dienen de diensten opgevat te worden als een vorm van bedrijfsoverkoepelende inzet van arbeid, betrokken op het verrichten van normale, ongesubsidieerde werkzaamheden. De recrutering van de in te zetten arbeidskrachten kan op twee wijzen geschieden; ten eerste kunnen arbeidskrachten in volledige en vaste dienst worden genomen, daarnaast is het inzetten van losse krachten mogelijk. Het voordeel van de laatste is, dat ze slechts tijdelijk in dienst zijn, naar de zich voordoende behoefte. Door losse krachten wordt het gemakkelijker het aanbod van arbeid in kwantitatief opzicht aan te passen aan wisselvallige en variërende vraag. Het betreft dan mensen die zelf een tijdelijk dienstverband aambieren; deze vallen onder de CAO Bedrijfsverzorging. Vanuit het beginsel dat de bedrijfsverzorging in de eerste plaats een zaak is voor en door de landbouw, zou het recruterende van arbeidskrachten zoveel mogelijk moeten plaatsvinden uit diegenen die (al of niet met onderbreking) direct in de landbouw zelf werkzaam zijn. Op deze wijze is er

emplooi voor tijdelijke en/of gedeeltelijke overbezetting aan arbeid op de landbouwbedrijven, zoals thuiswerkende boerenzoons. De verrekende bedragen blijven zo in de landbouw zelf circuleren. Per vereniging kan worden uitgemaakt hoeveel mensen men in volledige dienst kan of moet hebben en hoeveel in losse of tijdelijke; eveneens, hoeveel medewerkers van buiten moeten worden aangetrokken en hoeveel arbeid er onder de leden zelf beschikbaar is. Wanneer er binnen de vereniging een groot aanbod van arbeid zou bestaan, zou hiervoor ook werk gezocht kunnen worden buiten de landbouwbedrijven, zoals bij toeleverende, verwerkende en dienstverlenende bedrijven (gedacht kan worden aan loonbedrijven). Veel van deze bedrijven in de agrarische produktiekolom hebben een vrij nauwe binding aan de landbouw en hebben te kampen met piekdrukke, waarin de landbouw met tijdelijke en min of meer ervaren krachten kan voorzien. De bemiddeling in al deze activiteiten moet verricht worden door de bedrijfsleiding van de bedrijfsverzorgingsdienst. Doordat er sprake is van een centraal adres, dat vraag en aanbod met elkaar in contact kan brengen, kan deze bemiddeling op een soepele wijze worden geregeld. Bovendien ontwikkelt de bedrijfsleider een grote kennis betreffende de mogelijkheden t.a.v. arbeidskrachten en werk, zodat deze bemiddeling ook een actief aspect kan gaan krijgen. De bedrijfsoverkoepelende inzet van in de landbouw aanwezige arbeid kan leiden tot een meer efficiënte inzet van deze arbeid, grotere inkomensmogelijkheden en een toenemende kans thuiswerkende kinderen een volledig empooi te bieden, waarbij ook het educatieve element van het bij anderen werken een belangrijk pluspunt is; aan de andere kant kan in een tijdelijke behoefte aan arbeid gemakkelijk en effectief worden voorzien.

Het ontwikkelen van activiteiten buiten de agrarische produktiekolom moet op het moment om praktische redenen worden afgewezen; bovendien zou de bedrijfsverzorging op deze manier zijn doelstellingen overschrijden. Tot nog toe zijn bedrijfsverzorgingsdiensten vooral tot stand gekomen in gebieden met overwegend veehouderij. Echter ook daarbuiten is bedrijfsoverkoepelende inzet van arbeid mogelijk vooral als dit geïntegreerd met machine-ringen plaatsvindt. Wanneer het systeem van mobilisering van arbeid gekoppeld wordt aan het inschakelen van machines, is de overgang bereikt naar datgene wat de machine-ringen tot doelstelling hebben (zie hiertoe verder hoofdstuk IV).

4. MACHINE-RINGEN

In dit hoofdstuk zal weergegeven worden welke (met name structuurpolitieke) mogelijkheden de landbouw geboden wordt door de organisatie en de doelstelling van de machine-ringen. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van gegevens uit de Nederlandse en Europese praktijk van deze organisaties. Het gaat er hier niet zozeer om algemene gedachten omtrent de machine-ringen weer te geven, maar veeleer om voorstellen te doen, waarin de mogelijkheden van de machine-ring aansluiten op de specifieke Nederlandse omstandigheden in de landbouw.

4.1. Algemene uitgangspunten en doelstellingen

Een machine-ring is een vereniging, d.w.z. een vrijwillige aaneensluiting van vnl. landbouwers maar eventueel ook derden (zoals loonwerkers of andere dienstverlenende bedrijven) in een organisatie, die bemiddelt in de uitwisseling van machines en arbeidskrachten tussen de leden. Men zou ook kunnen spreken van een zakelijk opgezette en georganiseerde dienstverlening van leden aan leden, met een maximaal behoud van ieders zelfstandigheid.

Enige essentiële kenmerken verdienen nadere verduidelijking:

- De aangesloten bedrijven gaan niet geheel of gedeeltelijk op in deze overkoepelende organisatie, maar behouden volledig de zelfstandigheid van beslissing al of niet te participeren in de vele mogelijke activiteiten; er is dan ook geen sprake van bindende horizontale of verticale integratie, maar slechts van niet-verplichte en niet-verplichtende samenwerking.
- De dienstverlening met behulp van arbeid of machines vindt plaats op zakelijke basis tegen verrekening volgens vaststaande tarieven. Deze tarieven worden door de leden zelf bepaald.
- De machine-ring bezit principieel nooit zelf machines en kan dus als organisatie niet zelf loonwerk verrichten; de machine-ring moet daarmee strikt onderscheiden worden van het loonbedrijf.
- De machine-ring houdt zich niet in directe zin bezig met de aan- en verkoop van machines; dit is een zaak van de

landbouwers zelf, d.w.z. een zaak van particulier initiatief. Wat de machine-ring wel kan doen en eigenlijk ook actief behoort te doen is het verrichten van enige voorlichtende en coördinerende activiteiten t.a.v. de aanschaf van machines: via deze organisatie kunnen de leden een totaal-investeringsbeleid opzetten, waarbij gewezen kan worden op een behoefte aan of een overcapaciteit van bepaalde machines. De aanschaf zelf, evenals het dienstverlenende gebruik is echter weer een zaak van de individuele landbouwer. In dit kader kunnen individuele leden ook uit eigen initiatief na overleg met de machine-ring bepaalde investeringen doen om vervolgens bij anderen werk te verrichten. Een stimulerende invloed t.a.v. over- en onderinvesteringen kan ook uitgaan van de tarief-stelling.

- Bij de bemiddeling in de dienstverlening zijn vraag en aanbod bepalend, dat wil dus zeggen, initiatieven van de afzonderlijke leden.
- Een van de uitgangspunten van de machine-ring is, dat de relaties te allen tijde zakelijk zijn; alle dienstverlening geschiedt via verrekening. De leden zijn niet op de voorhand op enigerlei wijze aan elkaar verplicht, zoals in gesloten samenwerkingsvormen. Verder is er sprake van wisselende relaties, hetgeen onafhankelijkheid en flexibiliteit bevordert.

4.2. Voordelen en mogelijkheden

Het organiseren van de bedrijfsoverkoepelende inzet van machines en arbeid via de machine-ring levert vele mogelijkheden op t.a.v. de efficiëntie van en de variatie in de bedrijfsvoering door de leden.

- Door een betere benutting van de factoren arbeid en kapitaal kunnen de bewerkingskosten per hectare omlaag gebracht worden. Deze betere benutting wordt mogelijk gemaakt door een grotere mobiliteit van deze produktie-factoren: ze kunnen via de organisatie op meerdere bedrijven worden ingezet. Qua som kunnen minder machines een grotere oppervlakte bewerken, hetgeen de investeringskosten per hectare doet dalen. De optimale mechanisatie dient zo niet op elk bedrijf afzonderlijk te worden gerealiseerd, maar kan bereikt worden door een grotere groep landbouwers gezamenlijk. Op deze wijze kunnen tevens de meest moderne en

meest efficiënte machines door landbouwers zelf worden aangeschaft en ingezet. Hetzelfde optimum kan ook voor arbeid worden bereikt. Sommige bedrijven kunnen een teveel aan mankracht handhaven door arbeid, al of niet met machines, bij anderen in te zetten; andere bedrijven kunnen een bedrijfsvoering organiseren met een onderbezetting aan mankracht, door dit te compenseren via inschakeling van de machine-ring.

- Via de bedrijfsoverkoepelende inzet van machines kunnen afzonderlijke bedrijven zich toeleggen op specialisatie in de mechanisatie, zoals bijv. t.a.v. een bepaalde bewerking of bepaalde gewassen. Technisch gezien kan zo kwalitatief hoogstaand werk op het eigen bedrijf zowel als bij anderen worden verricht. De gezamenlijke leden van een machine-ring kunnen een beleid ontwikkelen dat gericht is op dit kwalitatieve optimum. Door een voldoende spreiding in de mechanisatie, zowel naar locatie als naar soort machines, is tevens een grote flexibiliteit in de dienstverlening verzekerd. Dit kan nog bevorderd worden door centrale registratie van het machine-bestand in het gebied van een machine-ring.
- Investerings-planning leidt nooit tot een investeringsverbod; een ieder kan te allen tijde zijn eigen gang gaan. In de machine-ring wordt dan ook wel het devies gebruikt dat "ieder kan, maar niemand moet". Dat wil zeggen dat ieder kan profiteren van de organisatie maar niemand zich in laatste instantie ergens toe verplicht. De vrijheid tot eigen initiatief blijft ook binnen de machine-ring altijd behouden.
- Een verdergaande mogelijkheid die de machine-ring biedt is, dat er in de landbouw niet alleen specialisatie t.a.v. de mechanisatie plaatsvindt, maar dat deze specialisatie ook t.a.v. de gehele bedrijfsvoering mogelijk wordt, of, wat nog verder gaat, dat aan een differentiatie naar verschillende bedrijfstypen betere kansen wordt geboden. Zo kan er op bedrijven, vanwege allerlei omstandigheden of redenen, naar gestreefd worden minimaal te mechaniseren en zoveel mogelijk werkzaamheden via de machine-ring te laten verrichten. Ook kan er, bijv. in geval van een meewerkende zoon, in overleg met de machine-ring worden overgegaan tot "overmechanisatie", waarna vele werkzaamheden

elders worden verricht. Dit principe van variatie in bedrijfsvoering kan ook uitgebreid worden tot bedrijfstypen-differentiatie. In veel streken in Duitsland zijn de machine-ringen hierop bewust afgestemd. In dit verband dient het aldaar gebruikte onderscheid in drie bedrijfstypen te worden uitgelegd. Zo spreekt men van een "Vollerwerbsbetrieb" als de boer zijn inkomen uitsluitend uit de agrarische werkzaamheden op het eigen bedrijf haalt. Een nevenbedrijf ("Neben-erwerbsbetrieb") is een bedrijf waarop de boer het hoofdin-komen uit een beroep elders verwerft en daarnaast ook nog agrarische werkzaamheden op het eigen bedrijf ontplooit (dit bedrijfstypen moet onderscheiden worden van dat, waarop hobby-boeren een niet of kwasi-serieuze landbouw bedrijven). Daarnaast onderscheidt men nog het "Zuerwerbsbetrieb" waarop de boer zijn hoofdin-komen behaalt, maar daarnaast nog uit gelegenhedenarbeid in de agrarische sector een extra of ad-ditioneel inkomen verwerft. In Duitsland wordt op grote schaal, via bemiddeling door de machine-ring, door "Zuerwerb" het mogelijk gemaakt, dat op nevenbedrijven op moderne wijze de werkzaamheden worden verricht. Door een goede organisatie is er op een grote gevarieerdheid van bedrijven toch een rationele en moderne bedrijfsvoering mogelijk bij een veelheid aan inkomensmogelijkheden.

Het structuurpolitieke ideaal van één optimaal bedrijfstype en één meest efficiënte bedrijfsvoering is in dit kader ge-relatieveerd. Modernisering en efficiëntie kunnen ook bereikt worden bij een veelsoortige bedrijfsvoering, indien het accent verlegd wordt naar de bedrijfsverkoepelende inzet van arbeid en machines. Op georganiseerde wijze kan de optimale bedrijfsvoering mede tot stand worden gebracht als een som, en wel op een groot aantal samenwerkende bedrijven, die sterk onderscheiden kunnen zijn naar type en wijze van bedrijfsvoering.

4.3. Organisatie

De machine-ring dient een verenigingsvorm te kennen, eventueel die van een coöperatieve vereniging. Dit betekent dat de aangesloten leden, met behulp van een direct gekozen bestuur, zelf het beleid bepalen. Uit ervaring blijkt, dat de ideale grootte ligt tussen de 300 en de 400 actieve leden. Dit getal is sterk afhankelijk van de aard en de intensiteit

van de samenwerking; verder kan het aantal leden stijgen naarmate er sprake is van een groter aantal min of meer marginale leden. Ideaal is, dat de vereniging een full-time bedrijfsleider in dienst heeft. Deze is dan verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid, zoals het bemiddelen in de bedrijfsoverkoepelende werkzaamheden. Het verdient aanbeveling niet een van de leden, op vrijwillige of gesalarieerde basis, deze werkzaamheden te doen verrichten; dit zeker niet als de vereniging een voldoende ledental of omzet heeft bereikt. Van groot belang voor het functioneren van de machine-ring is het persoonlijk contact van de bedrijfsleider met de leden. Veel van de werkzaamheden hangen samen met sociale omstandigheden van de leden, die een deugdelijke advisering vereisen. Het aandacht schenken aan deze sociale omstandigheden hoort thuis in de taken van de machine-ring en behoeft enige professionele inbreng. Ook wat betreft het management binnen de machine-ring (coördinatie van activiteiten, voorlichting t.a.v. investeringen) kan kennis en inzicht van een ervaren bedrijfsleider grote voordelen geven. Van vitaal belang is de permanente bereikbaarheid van de organisatie; vele verzoeken om dienstverlening komen plotseling (weersomstandigheden, ziekte) op. In Duitsland zijn de verschillende machine-ringen per deelstaat georganiseerd in een bond ("Landesverband") en landelijk in een overkoepelende bond ("Bundesverband"). Deze bonden verzorgen voor de verenigingen voorlichtende en educatieve werkzaamheden en onderhouden tevens contacten met andere organisaties en met de verschillende regeringen. Analoot hieraan zou er ook in Nederland, als er voldoende verenigingen van de grond komen, een landelijk-overkoepelende bond van machine-ringen kunnen worden ingesteld met overeenkomstige taken als de Duitse bonden. In samenhang met de bedrijfsverzorgingsdiensten zal hierop nader worden ingegaan.

4.4. Financiering en verrekening.

Bij de verrekening van de binnen de machine-ring geleverde diensten moeten twee zaken scherp uit elkaar gehouden worden: de betaling van de door landbouwers geleverde diensten aan elkaar en de kosten van de organisatie zelf. In Duitsland wordt in verschillende deelstaten een groot deel van de kosten van de organisatie (personeel, kantoor etc.)

door de deelstaatregeringen gesubsidieerd. Toch achten ook daar de grondleggers van de machine-ring volledige zelf-financiering ideaal: elke mogelijkheid van afhankelijkheid van derden wordt zo voorkomen, terwijl het argument van concurrentievervalsing (bijv. t.o.v. loonwerkers) wordt vermeden. Voor Nederland moet dan ook van volledige zelffinanciering worden uitgegaan, zoals overigens bij de bestaande machine-ringen reeds het geval is (een uitzondering hierop vormt een eventuele startsubsidie -zie hoofdstuk VI).

De inkomsten van de organisatie kunnen verkregen worden uit een jaarlijkse leden-contributie en uit een bepaald percentage bemiddelingsprovisie. Zoals ook t.a.v. de bedrijfsverzorgingsdiensten gesteld is, moet de verdeelsleutel tussen beide geheel een zaak van verenigingsbeleid zijn: d.w.z. in hoeverre men het profijtbeginsel wil laten overheersen. De bemiddelingsprovisie wordt gedeeld tussen opdrachtgever en -nemer, hoewel ook hierop uitzondering mogelijk is. In de machine-ring "Noord-Oostpolder" bedraagt de provisie 6% van het tarief. De tarieven worden jaarlijks in een tarievencommissie besproken en voorgelegd aan de ledenvergadering. Deze vergadering bepaalt ook de verhouding tussen de hoogte van de provisie en de contributie.

Criteria voor de hoogte van de tarieven voor het inzetten van machines zijn: a. de variabele kosten van de machine; b. het totaal aantal machines dat voor een bepaalde activiteit bij de aangesloten leden beschikbaar is. Het uiteindelijke tarief bestaat dan uit de variabele kosten benevens een "stimuleringspremie"; deze premie vormt een beloning voor en een stimulering tot het inzetten van de machine bij anderen. Hoe groter het aantal beschikbare machines is in verhouding tot de te bewerken oppervlakte, hoe lager de stimuleringspremie kan worden gesteld, en omgekeerd. Op deze wijze gaat er van de tariefhoogte een zekere mate van beleid uit: door de tarieven kan er een remmende of stimulerende invloed worden uitgeoefend op de investeringen binnen de machine-ring.

Voor werktuigen wordt een tarief per hectare berekend, voor tractoren en arbeidskrachten een tarief per uur.

In het geheel van activiteiten binnen de machine-ring verricht de organisatie slechts de bemiddeling en de administratie. De verrekening geschiedt rechtstreeks door de be-

trokkenen aan elkaar; slechts de provisie gaat afzonderlijk naar de machine-ring. Op allerlei details zal hier niet verder worden ingegaan.

4.5. Verhouding tot loonbedrijven

Hoewel loonwerkorganisaties en machine-ringen ogenschijnlijk een tegenstelling of althans een concurrentieverhouding vormen (hetgeen dan met name in de Nederlandse situatie het geval zou zijn, daar hier sprake is van vele en vaak goed ontwikkelde loonbedrijven) is het zeker niet zo dat de uitgangspunten van de machine-ring principieel botsen met het verrichten van loonwerk door particuliere bedrijven. Loonbedrijven kunnen gemakkelijk opgenomen worden in de organisatie binnen de machine-ring. Wel is het dan zo, dat de loonwerk-tarieven, die nu veelal aanmerkelijk hoger liggen, moeten worden aangepast aan die van de machine-ring. Deze tarief-aanpassing zal niet gemakkelijk zijn zonder aanpassing van de gehele loonwerk-organisatie; mogelijk zal dit zijn door integratie in de organisatie en de werkwijze van de machine-ring, waarbij dan ook gebruik gemaakt moet worden van kansen die de machine-ring biedt om de tariefkosten te drukken, bijv. het terugdringen van de onproductieve uren. Integratie biedt vele mogelijkheden. Zo kunnen de loonbedrijven in verenigingsverband mede betrokken worden in het totale investeringsbeleid; de loonwerkers kunnen met name dan effectief ingeschakeld worden als ze zich toeleggen op specifieke machines, bijv. de zeer grote of de zeer gespecialiseerde (zoals maaidorsers, kranen). Administratie en bemiddeling kunnen dan geheel verzorgd worden door het apparaat van de machine-ring, zelfs als de loonwerkers ook een eigen klantenkring behouden (iets dergelijks is nl. ook binnen de machine-ring zeer goed denkbaar). Het wegvallen van administratieve werkzaamheden betekent tevens een ontlasting voor de loonbedrijven.

Een ander zwaar knelpunt voor de loonbedrijven, dat via de integratie kan worden teruggedrongen, is de personeelsvoorziening. Loonbedrijven, die te maken hebben met seizoenbepaalde werkzaamheden, kampen vaak met grote piekdrukke, hetgeen problemen geeft vanwege het aantrekken van (te)veel vaste arbeidskrachten. Dit probleem zou gedeeltelijk kunnen worden ondervangen door het tijdelijk inschakelen van bijv.

boerenzoons, via de machine-ring. Een andere mogelijkheid is dat het loonbedrijf bepaalde machines onbemand ter beschikking stelt aan landbouwers.

De hier genoemde integratie t.a.v. arbeidskrachten kan ook met andere bedrijven in de agrarische produktiekolom tot stand worden gebracht, waarmee dan de overgang tot stand is gekomen met hetgeen is voorgesteld voor de bedrijfsverzorgingsdiensten.

4.6. Verhouding tot bedrijfsverzorgingsdiensten

In de tot nog toe geleverde voorstellen zijn de bedrijfsverzorgingsdiensten en de machine-ringen afzonderlijk beschouwd. In de praktijk is het mogelijk beide organisaties gescheiden op te zetten, elk naar eigen doelstellingen en werkwijze, ook al opereren ze in dezelfde regio en overlappen ze elkaar t.a.v. de bedrijfsoverkoepelende inzet van arbeid. Het is echter ook mogelijk beide te integreren in één vereniging en één organisatie. Dit kan leiden tot besparing van kosten, afnemende organisatorische problemen en het profiteren van de wederzijdse mogelijkheden. Een voorwaarde is dan wel dat de bedrijfsverzorging is gedecentraliseerd.

Een tussenvorm is, dat de organisaties geschieden zijn, maar dat er intensief wordt samengewerkt. De vorm voor welke gekozen wordt is sterk afhankelijk van het betreffende gebied, van de omstandigheden, wensen en knelpunten die er voorkomen. Ook zal er "van nature" in weidegebieden een grotere nadruk liggen op bedrijfsverzorging, in de akkerbouw op activiteiten die op het terrein van de machine-ring liggen.

Integratie heeft als voordeel dat de organisatie een beperkt aantal all-round vaste krachten in dienst kan hebben, die in staat zijn een volledige bedrijfsvoering te regelen; dit is ook in akkerbouw-gebieden van groot belang.

Als er voldoende integratie van activiteiten zou plaatsvinden, kan dit tenslotte ook tot uitdrukking komen in de landelijke bond, die dan een overkoepelende organisatie van zowel bedrijfsverzorgingsdiensten als machine-ringen zou kunnen zijn en beider belang zou dienen te behartigen.

4.7. Enige financiële vergelijking

Om een indruk te geven van de financiële voordelen die

voortvloeiën uit de bedrijfsoverkoepelende samenwerking door middel van de machine-ring, wordt hieronder een financiële vergelijking geboden van de mechanisatiekosten bij verschillende methoden van bedrijfsopzet; dit op een akkerbouwbedrijf van 24 ha. Mechanisatiekosten zijn de vaste kosten van de eigen mechanisatie op jaarbasis; in de vergelijking wordt dit cijfer aangevuld met de kosten van werk door, en opbrengsten van werk voor derden. Er is geen rekening gehouden met extra brandstofkosten en WIR-premie.

Voor de berekeningen is als uitgangspunt genomen de mechanisatiekosten volgens de "Paklei"-methode. De verschillende tarieven van loonwerk door een loonbedrijf en werk via de machine-ring zijn vermeld in bijlage I. De verschillende methoden van bedrijfsopzet zijn realistisch, d.w.z. ze zijn ontleend aan de praktijk.

Er is op twee wijzen een vergelijking gemaakt, nl. voor een eenmansbedrijf en voor een bedrijf met een meewerkende zoon. In alle gevallen is uitgegaan van hetzelfde bouwplan, te weten: 6 ha aardappelen, 8 ha suikerbieten, 4 ha uien, 6 ha wintertarwe.

Bij integratie van de bedrijfsvoering in de machine-ring is van een gespecialiseerde mechanisatie op het eigen bedrijf gebruik gemaakt om werk bij derden te verrichten; dit levert naast kosten uit werk dóór de machine-ring opbrengsten uit werk vóór de machine-ring op. In geval van het eenmansbedrijf is er tevens van uitgegaan dat de boer enige weken bij derden aardappelen helpt sorteren.

De bijlagen II, III en IV tonen de mechanisatiekosten voor de verschillende situaties op het eenmansbedrijf. Deze zijn achtereenvolgens:

situatie I: eigen mechanisatie met weinig loonwerk	f 62.359,-
situatie II: eigen mechanisatie met veel loonwerk	f 53.280,-
situatie III: integratie in de machine-ring	f 39.550,-

De hoge kosten in situatie I zijn te verklaren uit de overmechanisatie op het eigen bedrijf, die niet benut wordt. De integratie in de machine-ring laat zien, dat een overmechanisatie ruimschoots wordt terugverdiend door werk voor derden, terwijl de kosten van het werk voor derden veel geringer zijn, ook in vergelijking met loonwerk.

Hetzelfde beeld treedt op bij inschakeling van een meewerkende zoon, hetgeen de bijlagen V en VI tonen. De mechanisatiekosten zijn nu achtereenvolgens:

situatie I: eigen mechanisatie met weinig loonwerk f 63.710,-

situatie II: integratie in de machine-ring f 39.976,-

Door integratie in de machine-ring kan aanmerkelijk bespaard worden op de eigen mechanisatie, terwijl tevens inkomsten kunnen worden verworven uit werk voor derden.

5. VERDERE MOGELIJKHEDEN

VAN MACHINE-RINGEN

Tot nu toe is er bij de bespreking van bedrijfsverzorgingsdiensten en machine-ringen voornamelijk uitgegaan van activiteiten op het boerenbedrijf zelf, waar de dienstverlening zich op zou concentreren. Verder is er gesproken over het betrekken van loonbedrijven en andere bedrijven in de agrarische produktiekolom in deze organisaties. T.a.v. de loonbedrijven betreft het de inzet van machines in, en het opnemen van arbeidskrachten uit de landbouw; dit laatste zou ook vanuit andere bedrijven in de produktiekolom kunnen geschieden.

Een andere mogelijkheid die machine-ring en bedrijfsverzorging bieden is de bemiddeling bij het inschakelen van vakantiewerkers in de landbouw; dit vooral voor zomer-werkzaamheden met grote piek-drukke in de akker- en tuinbouw. Echter ook buiten de inzet van machines en arbeid biedt de machine-ring mogelijkheden tot bemiddeling. Gedacht kan worden aan het bemiddelen t.a.v. het distribueren van mestoverschotten onder gegadigden; hiertoe kunnen tariefafspraken worden gemaakt en kan ook samenwerking tussen verschillende machine-ringen tot stand worden gebracht (bijv. tussen die in nabijgelegen akkerbouw- en veehouderijgebieden). Op een dergelijke wijze kan ook bemiddeld worden t.a.v. bepaalde grondstoffen (bijv. stoppelgras) of t.a.v. opslagruimte voor allerlei doeleinden.

Een verder liggende mogelijkheid zou nog kunnen zijn het bemiddelen t.a.v. het verrichten van bepaalde werkzaamheden voor overheden, zoals bijv. bermonderhoud, of misschien zelfs het voor tarieven verrichten van bepaalde werkzaamheden in het kader van natuur- en landschaps-onderhoud. Een vorm van hulp, die in Duitsland veel via machine-ringen wordt geboden, is die door huishoud-bedrijfsverzorgsters. Hiervoor kan gekozen worden waar het maatschappelijk werk tekort schiet (bijv. bij zwangerschap) en als de vrouw op het bedrijf meewerkt en daarom hulp in de huishouding nodig heeft. Zelfs zou gedacht kunnen worden aan het opzetten van "oogst-crêches". Ook zouden machine-ringen kunnen bemiddelen in allerlei kleinschalige vakantiemogelijkheden en recreatieve activiteiten op het agrarische platteland; naar de

mogelijkheid van dit soort projecten wordt momenteel in Duitsland studie verricht.

Bij al dit soort activiteiten dient steeds aan het principe te worden vastgehouden, dat de machine-ring geen investeringen pleegt en niet een op winst gerichte organisatie is: alle verrekeningen geschieden tussen opdrachtgevers en -nemers; de machine-ring vormt slechts een contactpersoon, een niet-betrokken derde.

6. VOORSTEL TOT ONTWIKKELING VAN MACHINE-RINGEN

Uitgangspunt dien te zijn
dat de al of niet met een

bedrijfsverzorgingsdienst geïntegreerde machine-ring een onafhankelijke vereniging vormt, die zo groot is qua ledental of omzet, dat uit eigen middelen tenminste een vaste kracht als bedrijfsleider, met kantoor en inrichting, kan opereren. Initiatieven uit de landbouw, gericht op oprichting van een machine-ring, zullen dit doel tot inzet moeten hebben. De organisatie zal geheel zelf-financierend moeten zijn, dus niet afhankelijk van externe middelen (alleen de voor subsidie in aanmerking komende werkzaamheden van de bedrijfsverzorging vormen hierop een uitzondering).

Een knelpunt in de ontwikkeling wordt gevormd door de start van nieuwe organisaties; niet alleen organisatorisch maar vooral ook financieel bestaan er moeilijkheden een voldoende grote organisatie op gang te brengen. Omdat er met behulp van de machine-ringen een bijdrage wordt geleverd aan de verbetering van de agrarische produktie-structuur, ligt het op de weg van de Stichting Ontwikkeling en Sanering van de Landbouw, enige ondersteuning te geven aan de ontwikkeling van machine-ringen. Hierbij kan gedacht worden aan het verlenen van een startsubsidie. Met behulp van deze subsidie zouden door bedrijfsleider en vereniging de organisatie voldoende tot ontwikkeling moeten worden gebracht om op eigen kracht verder te kunnen gaan. Oftewel, na een aanloopperiode moet bewezen zijn dat de organisatie voldoet aan een structurele behoefte en aan structurele mogelijkheden in een bepaald gebied. De subsidie moet met zo weinig mogelijk bevoogdende controle worden verleend.

Aan de ontwikkeling van machine-ringen zou ook de landbouwvoorlichting een bijdrage kunnen leveren, door in haar voorlichtende en adviserende activiteiten te wijzen op en inzicht te geven in bovengenoemde mogelijkheden. De opleiding van bedrijfsleiders van machine-ringen en bedrijfsverzorgingsdiensten moet, rekening houdende met de wensen van de individuele verenigingen, worden geregeld door de overkoepelende bond, in samenwerking met het IMAG.

BIJLAGE I.

Vergelijking van tarieven Loonwerk - Machineriing.

De Loonwerk-tarieven zijn die volgens "BOVAL" -IJsselmeerpolders 1981. De Machineriing-tarieven zijn die volgens het tarievenboekje Machineriing-N.O.P. 1981.

Alle bedragen zijn exclusief B.T.W.

	per	<u>Machineriing</u>	<u>Loonwerk</u>
Ploegen (4 sch.)	ha	f 112,--	f 175,--
Zaaien (graan)	"	70,--	79,--
Zaaien (uien 4.5 m)	"	100,--	130,--
Zaaien (bieten 6 m)	"	75,--	105,--
Aard. poten (4-rijig volaut)	"	125,--	200,--
Aard. poten (6-rijig volaut)	"	115,--	220,--
Aard. poten (2-rijig snarenb)	"	250,--	320,--
Aard. poten (4-rijig snarenb)	"	225,--	345,--
Rijenfrezen (5-rijig)	"	130,--	180,--
Maaidorsen (graan)	"	305,--	395,--
Persen (hoge druk)	p.pak	0,575	0,70
Persen (direct op wagen)	"	0,675	0,85
Aard. looftrekken (4-rijig)	p.ha	325,--	400,--
Aard. rooien (2-rijig zelfr.)	"	460,--	620,--
Stortbak, boxenvuller, transp.	"	142,50	250,--
Uienklappen (zuigwerking)	"	185,--	225,--
Uien rooien (zelfrijder)	"	270,--	330,--
Bieten rooien (6-rijig frans systeem) + blad verspreiden en laden	"	435,--	549,--
Kipper transport	p.uur	45,--	60,--
Freseinjecteren	p. ha	160,--	175,--
Maishakselen (incl. kuilaanrijden + transp.)	p. uur	705,--	785,--

BIJLAGE II.

EENMANSBEDRIJFSituatie I: Eigen mechanisatie met weinig loonwerk.

<u>Werktuigen-inventarisatie</u>	<u>jaarkosten</u>	<u>loonwerkerskosten</u>
2 trekkers 2 x f 7400,--	f 14.800,--	
sproeimachine	1.120,--	
pootmachine	2.340,--	
loofklappen	2.100,--	
2 kipwagens 2 x f 1875,--	3.750,--	
ploeg (2 sch.)	1.290,--	
aardappelrooimachine (bunker)	5.720,--	
stortbak transporteur en boxen- vuller	4.680,--	
zaaimachine	645,--	
overige inventaris	11.640,--	
	<u>f 48.085,--</u>	

bieten zaaien 8 ha x 105,--	f 840,--
bieten rooien 8 ha x 549,--	4.392,--
bietentransport 8 ha x 1,50 x 60,--	720,--
combinen 6 ha x 395,--	2.370,--
uien zaaien (precisie) 4 ha x 160,--	640,--
uien rooien + opladen 4 ha x 650,--	2.600,--
uien transport 4 ha x 2 K.M.T. ^{+))} x 3.4 uur/ha x 60,--	1.632,--
rijenfrezes 6 ha x 180,--	1.080,--
	<u>f 14.274,--</u>

Totaal kosten (mechanisatie plus werk door derden):

$$f 48.085,-- + f 14.274,-- = f 62.359,--$$

+) K.M.T. = Kipper + Man + Trekker

BIJLAGE III.

EENMANSBEDRIJF

Situatie II: Eigen mechanisatie met veel loonwerk.

Zie situatie I echter:

<u>Werktuigeninventaris</u>	<u>jaarkosten</u>	<u>loonwerkerskosten</u>
Bewerkingskosten uit I	f 48.085,--	
minus		
1 trekker	7.400,--	
aardappel-rooimachine	5.720,--	
1 kipper	1.875,--	
	<u>f 33.090,--</u>	

bieten zaaien 8 ha x 105,--	f 840,--
bieten rooien 8 ha x 549,--	4.392,--
bieten transport 8 ha x 2 KMT x 1.5 x 60,--	1.440,--
combinen 6 ha x 395,--	2.370,--
aard. frezen 6 ha x 180,--	1.080,--
aard. rooien 6 ha x 650,--	3.900,--
aard. transport 6 ha x 1 KMT x 3.6 x 60,--	1.296,--
uien zaaien 4 ha x 160,--	640,--
uien rooien + opladen 4 ha x 650,--	2.600,--
uien transport 4 x 2 KMT x 3.4 x 60,--	1.632,--
	<u>f 20.190,--</u>

Totaal kosten (mechanisatie plus werk door derden):

$$f 33.090,-- + f 20.190,-- = f 53.280,--$$

BIJLAGE IV.

EENMANSBEDRIJF

Situatie III: Integratie in de machinering.

<u>Werktuigeninventaris</u>	<u>jaarkosten</u>	<u>werk voor M.R.</u>	<u>werk door M.R.</u>
Zie situatie I	f 48.085,--		
minus			
1 trekker	7.400,--		
1 kipper	<u>1.875,--</u>		
	f <u>38.810,--</u>		
bieten zaaien 8 ha x 75,--			f 600,--
bieten rooien 8 ha x 435,--			3.480,--
bieten transport 8 ha x 2 KMT x 1.5 x 45,--			1.080,--
combinen 6 ha x 305,--			1.830,--
rijenfrezes (lossen huur) 6 ha x 66,--			396,--
uien zaaien 4 ha x 100,--			400,--
uien rooien 4 ha x 270,--			1.080,--
uien transport 4 ha x 2 KMT x 3.4 x 45,--			1.224,--
			<u>f 10.090,--</u>
pootgoed rooien (bunker) 5 ha x 580,--	f 2.900,--		
transport uien 15 x 45,--	675,--		
transport bieten 75 x 45,--	3.375,--		
sorteerwerk 120 uur x 20,--	2.400,--		
	<u>f 9.350,--</u>		

Totaal kosten (mechanisatie plus werk door, minus werk voor derden):

$$f 38.810,-- \text{ (minus)} - f 9.350,-- + f 10.090,-- = f 39.550,--$$

BIJLAGE V.

BEDRIJF MET MEEWERKENDE ZOON

Situatie I: Eigen mechanisatie met weinig loonwerk.

<u>Werktuigeninventaris</u>	<u>jaarkosten</u>	<u>loonwerkerskosten</u>
2 trekkerS 2 x 7.400,--	f 14.800,--	
sproeimachines	1.120,--	
pootmachine	2.340,--	
loofklapper	2.100,--	
2 kippers 2 x 1.875,--	3.750,--	
ploeg (2 sch.)	1.290,--	
aardappelrooimachine (2-rijige wagen)	9.880,--	
stortbak + boxenvuller + transporteur	6.480,--	
zaaimachine	645,--	
1/3 3-rijige bietenrooier 1/3 x 10.120,--	3.373,--	
1/3 bietenzaaimachine 1/3 x 1.710,--	570,--	
overige inventaris	11.640,--	
	<u>f 57.988,--</u>	

uien zaaien (precisie) 4 ha x 160,--	f	640,--
rijenfrezen 6 ha x 180,--		1.080,--
combinen 6 ha x 395,--		2.370,--
transport uien 4 ha x 2 KMT x 3.4 x 60,--		1.632,--
	f	<u>5.722,--</u>

Totaal kosten (mechanisatie plus werk door derden):

$$f 57.988,-- + f 5.722,-- = f 63.710,--$$

BIJLAGE VI.

BEDRIJF MET MEEWERKENDE ZOON

Situatie II: Integratie in de Machinering.

<u>Werktuigeninventaris</u>	<u>jaarkosten</u>	<u>werk voor M.R.</u>	<u>werk door M.R.</u>
trekker	f 7.400,--		
sproeimachine	1.120,--		
aardappelpootmachine	2.340,--		
loofklapper	2.100,--		
kipwagen	1.875,--		
ploeg (2 sch.)	1.290,--		
aardappelrooimachine (2-rijig)	9.880,--		
storbak + transporteur + boxenvuller	6.480,--		
zaaimachine	645,--		
overige werktuigen	11.640,--		
	<u>f 44.770,--</u>		

aard. rooien 10 ha consumptie

10 ha pootg. 20 x 460,--	f 9.200,--
uien rooien 7.5 ha x 270,--	2.025,--
uien laden 7.5 ha x 270,--	2.025,--
	<u>f 13.250,--</u>

huur bietenzaaimachine 8 ha x 40,--	f 320,--
huur rijenfrees 6 ha x 66,--	396,--
combinen 6 ha x 305,--	1.830,--
transport aardappelen 30 uur x 45,--	1.350,--
bietenrooien 8 ha x 435,--	3.480,--
bietentransport 8 ha x 2 KMT a 1.5 x 45,--	1.080,--
	<u>f 8.456,--</u>

Totaal kosten (mechanisatie plus werk door, minus werk voor derden): f44.770,-- (minus) -f13.250,-- +f8.456,-- =f 39.976,--

13
1984

OVERZICHT VAN DE OVERIGE PUBLICATIES VAN DE STICHTING WETENSCHAPPELIJK BUREAU D'66,
welke verkrijgbaar zijn op het secretariaat, Bezuidenhoutseweg 195, Den Haag.

tel. 070 - 858303

BESTEL CODE :	TITEL:	JAAR	Prijs excl. porto
B 06	Afrika Notities	1980	f 2,50
B 07	Kernwapens, Vrede en Veiligheid	1980	f 5,--
B 08	Heeft de E.G. meer geld nodig?	1981	f 2,50
CRM 08	Het (bedreigde) boek in de samenleving	1979	f 4,50
CRM 09	Landelijke en Regionale Omroep	1980	f 3,--
CRM 10	Discussienota "Pers" (overdruk uit de Democraat)	1981	f 2,--
CRM 11	Vrijwilligerswerk in Maatschappelijke Dienstverlening en Geestelijke Gezondheidszorg	1981	f 3,50
DV 13	De volgende generatie (Symposium D'66 12½ jaar)	1979	f 4,50
DV 14	Inspraaknota inzake de problematiek van Molukkers in Nederland	1980	f 5,--
DV 15	Studiedag Innovatie 1979	1980	f 5,--
DV 16	Studiedag Tolerantie	1980	f 3,50
E 05	Besparen is vooruitzien	1979	f 4,50
E 06	Herzieningsontwerp Warenwet en de Levensmiddelenwet- geving in Nederland	1980	f 4,50
E 07	Zelfstandigheid in redelijke vrijheid: de visie van D'66 op het Midden- en Kleinbedrijf	1981	f 5,50
E 08	Voorstudie Deeltijdarbeid	1981	f 5,--
L 03	Agrarische Grondpolitiek: Een redelijk alternatief	1980	f 2,50
L 04	Naar meer en beter bos in Nederland	1981	f 5,--
L 05	Naar een nieuw Zuivelbeleid in de Europese Gemeenschap	1981	f 5,--
L 06	Samenwerkingsvormen in de landbouw	1982	f 5,--
MV 08	Standpuntbepaling inzake abortus	1979	f 3,50
MV 09	Studiedag Gezondheidszorg	1980	f 4,50
OWT 06	Vingerwijzingen voor een Informatiebeleid	1981	f 8,--
S 11	Voorontwerp van wet ter beperking van de nadelen van pensioenverlies wegens inflatie	1979	f 2,--
VRO 12	Op weg naar bewonerszelfbestuur I en II	1979	f 4,--
VRO 13	Een pleidooi voor echte verstedelijking	1978	f 3,--
VRO 15	Voorontwerp van wet op woningsplitsing	1980	f 3,--
VRO 16	100.000 extra woningen; een bouwplan	1981	f 5,--
ZZ 01	Geloof en politiek handelen binnen D'66 (discussiestuk)	1981	f 5,50

Bovenstaande publicaties zijn verkrijgbaar zo lang de voorraad strekt, door:

- contante betaling bij afhalen op het secretariaat van de SWB D'66, of
- door overmaking van het verschuldigde bedrag vermeerderd met de verzendkosten als hierna vermeld, op postgiro nr. 33.222.13 t.n.v. de penningmeester SWB D'66 te Den Haag, met in de rubriek mededelingen het te ontvangen bestelcode, of
- door bestelling per telefoon of per brief(kaart), in welk geval de totaal verschuldigde som met 25% administratiekosten zal worden verhoogd.

VERZENDKOSTEN:

bij bestelling van :	1	exemplaar	f 2,--
	2 - 5	exemplaren	f 3,--
	6 - 10	exemplaren	f 4,--
	11- 20	exemplaren	f 5,--
	21	exempl. en meer	f 6,50

N.B. Van niet meer voorradige publicaties zijn via het D.I.C. eventuele overdrukken tegen kostprijs verkrijgbaar. Tevens is een lijst van publicaties aanwezig, die niet meer normaal leverbaar zijn.

